

Citation:

J. van der Hoeven, Levensbericht W.F. Prins, in:
Jaarboek, 1985, Amsterdam, pp. 206-212

WILLEM FREDERIK PRINS

Herdenking van

Willem Frederik Prins

(6 april 1905 – 23 juni 1984)

door **J. van der Hoeven**

Op 23 juni 1984 overleed Willem Frederik Prins, gedurende vele jaren hoogleraar in het staats- en administratief recht aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en sinds 1965 lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Hij werd op 6 april 1905 in Roermond geboren, als de jongste van twee broers. De ouders waren afkomstig uit het westen en de kinderen werden in de hervormde kerk gedoopt. Het gezin keerde, na de vroege dood van de vader – directeur van de strafgevangenis in Roermond – naar Holland terug, en vestigde zich in Rotterdam. Willem Frederik was toen pas twee jaar en kan dan ook aan het wonen in Limburg geen persoonlijke herinnering hebben gehad. Hij heeft later niettemin in zijn werk van veel interesse voor zijn geboorteprovincie blijk gegeven en wij hebben daaraan enkele interessante geschriften te danken. In Rotterdam bezocht hij aanvankelijk de Hogere Burgerschool maar ging al spoedig over naar het gymnasium, zulks op advies van de directeur, die hem geschikt oordeelde voor een, blijkbaar hoger gewaardeerde, klassieke opleiding. Uit die jaren dateert reeds zijn intensieve historische en literaire interesse, die nadien nimmer is verflauwd en zijn gehele en omvangrijke oeuvre doordringt en kenmerkt. Die belangstelling werd zeker ook bevorderd door de opvoeding in het gezin, waarbij veel aandacht aan culturele vorming werd besteed. Toen de kinderen wat ouder werden, werd de conversatie vaak in het Frans gevoerd, naar het schijnt niet altijd tot genoegen van de jongste zoon. Deze zou op latere leeftijd aan Duits de voorkeur geven.

Na het eindexamen gymnasium volgde de rechtenstudie in Leiden, die Prins, om financiële redenen, als spoorstudent volbracht. Deed dit wellicht afbreuk aan de mogelijkheid volledig deel te nemen aan het studentenleven zoals dat in die tijd bestond, het belemmerde allermindst zijn wetenschappelijke en culturele ontplooiing. Zijn overwegend historische en literaire belangstelling gingen vooral, maar zeker niet uitsluitend, uit naar de 19e eeuw. Die belangstelling hangt ongetwijfeld samen met de brede en authentiek-liberale denkwijze waarvan hij steeds onbekommerd deed blijken, los overigens van welke politieke partij-binding dan ook.

Op het doctoraal examen volgde de opleiding tot reserve officier der infanterie in Kampen. Uit die tijd dateert zijn eerste gedrukte geschrift, een parodie op militaire reglementen, dat zelfs twee herdrukken haalde, maar hem ook twee dagen licht arrest bezorgde. Gelijk destijds voor verreweg de meeste afgestudeerde juristen noodzakelijk was, moest hij de praktijk in. Dat werd voor Prins de overheidsdienst in Nederlands Indië. Bij beschikking van de Directeur van Financiën te Weltevreden, van 21 december 1928 werd hij aangesteld als ambtenaar ter beschikking van de Hoofd-

inspecteur van Financiën, teneinde door deze bij de Dienst der Belastingen te worden geplaatst.

Van iemand als Prins zou men misschien niet hebben verwacht dat hij juist deze loopbaan zou kiezen. Maar in de eerste plaats viel op dat tijdstip niet zo veel te kiezen en voorts bewees hij al spoedig dat voor een man met wetenschappelijke aanleg ieder rechtsgebied interessant is. Dat geldt zeker ook voor het fiscale recht met zijn vele publiekrechtelijke, privaatrechtelijke en ook historische aspecten. Van de hand van Prins zijn dan ook tal van artikelen op belastinggebied verschenen en hij begon met publiceren al kort na zijn aankomst in Indië. Zijn belangstelling was daarbij vooral publiekrechtelijk gericht. Spoedig begaf hij zich ook buiten het fiscale terrein met artikelen op het gebied van het nederlands-indisch staatsrecht zoals zijn artikel over 'De Bevolkingsgroepen in het Nederlandsch-Indische Recht',¹ en op het gebied van de staatsrechtelijke geschiedenis, zoals zijn bijdrage in de Indische Gids 'Het Indisch adres van 24 mei 1848'.²

Ook in later jaren heeft hij zijn herkomst uit de belastingdienst niet verloochend, getuige zijn geschrift 'Het ontstaan van de belastingschuld en de betekenis van de aanslag', aanvankelijk verschenen als serie artikelen in W.P.N.R.³ en zijn boek 'Het belastingrecht van Indonesië', uit 1951. Als belangrijkste werk uit deze vooroorlogse periode moeten wel worden beschouwd zijn fraaie Gidsartikelen over de parlementaire geschiedenis van 1815-1825⁴ en over de homogeniteit der Nederlandse Kabinetten⁵, beide ongetwijfeld de vrucht van een verlofperiode in Nederland. Met name in het stuk over de parlementaire geschiedenis vóór de belgische afscheiding tot 1825, later aangevuld tot 1830,⁶ geeft hij reeds blijk van zijn vermogen de handelende personen te zien en te begrijpen vanuit hun eigen wereld. Hij beschrijft niet alleen welke wetten tot stand komen, wat er gezegd wordt en hoe er gestemd is en door wie, maar maakt ook duidelijk vanuit welke gedachtenwereld en met het oog op welke belangen de onderscheiden dramatis personae zich gedroegen. Veel van wat anders onbegrijpelijk zou zijn wordt aldus verklaard, b.v. het telkens wisselende stemgedrag, dat volstrekt niet strak bepaald werd door de herkomst uit Zuid of Noord, of door de godsdienst van de betrokkenen.

Bijzonder interessant uit deze periode zijn ook zijn Gidsartikelen uit 1936 over de Limburgse afgevaardigden in de Nederlandsche Staten Generaal van 1840-1880⁷. De provincie Limburg, die van 1830 tot 1839 deel van België was geweest, en van 1839 tot 1863 behalve van Nederland ook deel had uitgemaakt van de Duitse Bond - dit laatste met uitzondering van Maastricht en Venlo - werd niet alleen gekweld door dubbele belastingen, maar tevens door dubbele militaire verplichtingen en soms door dubbele loyaliteit. Het onderzoek dat Prins heeft verricht over dit in onze staatkundige geschiedenis weinig behandelde onderwerp, heeft heel wat vooroordeelen gecorrigeerd. Voor zijn wijze van behandeling van de stof moet omvangrijke

1. Koloniale Studiën, 1933, blz. 652.

2. De Indische Gids, 1936, deel I, blz. 128.

3. W.P.N.R. 1951, nrs. 4182, 4183 en 4184.

4. De Gids 1937, II, blz. 41

5. De Gids 1937, I, blz. 146.

6. De Gids 1948, nr. 8 blz. 126.

7. De Gids, 100, 1936 1e deel blz. 341 en 2e deel blz. 74.

achtergrond-studie nodig zijn geweest en Prins heeft die studie met kennelijk genoeg verricht. Door zijn wijze van werken kwam hij toen en later ook veel anecdotische bijzonderheden op het spoor. Daarvan liet hij anderen graag meegenieten, maar in zijn geschriften beperkte hij zich wat dit betreft vrijwel steeds tot wat van direct belang was voor zijn onderwerp. Het is niet te verwonderen dat iemand met deze wetenschappelijke aanleg en activiteit de aandacht op zich vestigde. Op 22 maart 1938 werd Prins, nog niet ten volle 33 jaar oud, benoemd tot werkend lid van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in de afdeling rechtswetenschap, en op 5 december van hetzelfde jaar volgde een gelijke benoeming in de afdeling geschiedenis, waarna op 12 december 1940 zijn benoeming tot gewoon lid van het Genootschap volgde.

Maar behalve deze ongetwijfeld eervolle benoemingen werd hij ook betrokken bij het wetenschappelijk onderwijs. In 1939 werd hij, naast zijn ambtelijke functie, eerst waarnemer voor, en later opvolger van, Logemann als extra-ordinarius aan de Rechtshogeschool in Batavia, in 1941 gecombineerd met een buitengewoon hoogleraarschap aan de Technische Hogeschool in Bandoeng. Tot een inaugurele oratie is het niet meer gekomen. Die zou de intrigerende titel 'Bijgeloof in het staatsrecht' hebben gedragen, maar het manuscript is kennelijk onder de japanse bezetting verloren gegaan en Prins heeft het onderwerp – althans onder die titel – nadien niet meer opgevat.

Tijdens zijn krijgsgevangenschap in Birma was hij in staat, door zijn brede culturele en historische kennis, uiteraard zonder behulp van documentatie of literatuur, steunend op een stalen geheugen, door lezingen en voordrachten zijn lotgenoten afleiding en steun te bieden in hun moeilijke en vaak tragische situatie. In 1946 ontving hij hiervoor van de Commandant van het leger in Nederlands Indië een bijzondere schriftelijke dankbetuiging.

Na de bevrijding werd zijn buitengewoon hoogleraarschap in 1947 omgezet in een ordinariaat aan de rechtshogeschool met als leeropdracht het staats- en administratief recht. In 1951 volgde zijn repatriëring. Voordien had zijn historisch werk erkenning gevonden in een benoeming tot lid van het Utrechts Historisch Genootschap en zijn werk op het gebied der genealogie in een benoeming tot lid van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor geslacht- en wapenkunde. Van de Genealogische Sociëteit Zeist was hij gedurende elf jaar voorzitter en na zijn aftreden als zodanig erevoorzitter.

In de jaren die aan zijn repatriëring voorafgingen verscheen naast veel ander werk zijn studie 'Rechtsstaat en Administratief Recht'⁸, een geschrift karakteristiek door de wijze waarop hij het administratief recht plaatste in het ruime kader waarin het thuishoort, als het recht dat de relatie tussen overheid en de burger goeddeels beheerst. Hij onderscheidt zich daarmee van de overwegend technische en partiële wijze van behandeling die tot dat tijdstip (1949) op dit gebied overheersend was. Hij kende goed het onderscheid tussen recht en gerechtigheid.

Weer terug in Nederland volgde opnieuw een periode in ambtelijke dienst, ditmaal op het departement van Binnenlandse Zaken als chef van het bureau openbare

8. In het 'Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijf en twintig jarig bestaan van het rechtswetenschappelijk hoger onderwijs in Indonesië' op 28 Oktober 1949, blz. 186, later ook afzonderlijk uitgegeven.

orde en veiligheid. Vanaf 1954 bezette hij de gewone leerstoel in het staats- en administratief recht aan de rijksuniversiteit te Utrecht en sedert 1968 vervulde hij tevens het buitengewoon hoogleraarschap in het nederlands en vergelijkend staatsrecht aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda.

Men kan aan het wetenschappelijke werk van Prins voornamelijk drie aspecten onderscheiden: het juridische, het historische en het litteraire. Dat laatste – litteraire – aspect ligt niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats in de door hem gaarne gegeven citaten in poëzie of proza, uit zulke uiteenlopende bronnen als het poëziealbum van Margaretha van Savoye of een bundel van Jac. Bloem, maar vooral in het trefzekere en met humor hanteren van de nederlandse taal, menigmaal met ironische onderton in schijnbaar afstandelijke formulering. Zo merkt hij op, sprekende over de in ons kiesstelsel extreem doorgevoerde evenredigheid, dat er ‘reden is om even stil te staan bij de gedachte, dat de passer, het schietlood en de rechte haak niet altijd waardevolle hulpmiddelen zijn’.⁹

En, schrijvend over het algemeen kiesrecht, dat pas na zware strijd is tot stand gekomen, maar waarvan na de invoering al spoedig slechts met een zekere mate gebruik wordt gemaakt, merkt hij op, dat er genietingen zijn, waarvan de intensiteit in omgekeerde evenredigheid schijnt te staan tot het aantal dergenen die zich dat genot kunnen veroorloven.¹⁰

De verbinding van recht en geschiedenis is dikwijls gebruikt om de juiste betekenis van het geldend recht op te sporen. De aldus gevolgde historische interpretatie van wetsteksten komt veelal voort uit een visie die wet en recht primair als behoudende krachten in de samenleving beschouwt. Dat is zeker één aspect van de zaak. De geschiedenis wordt dan gebruikt om een bepaalde wetsuitleg te ondersteunen.

Dat was niet de werkwijze van Prins. Wanneer de wet onduidelijk is, komt dat menigmaal voort uit de omstandigheid, dat de wetgever zelf geen duidelijke voorstelling had van dat wat hij beoogde. De strekking van de wetsbepaling, zoals die later door parlementaire of rechterlijke jurisprudentie tot stand komt, kan niet altijd worden teruggeprojecteerd als wil van de wetgever. In zijn intrede in Breda heeft hij deze wijze van behandeling op meesterlijke wijze toegepast op een vraagstuk van op het eerste gezicht, althans vanuit juridisch gezichtspunt, secundaire betekenis, n.l. de betekenis van de eed van trouw, die voor het aanvaarden van een aantal functies wordt gevorderd. Gelijk bekend werden en worden aan de inhoud van de eedsformule in militaire kring veelal nogal verstrekkende conclusies verbonden met betrekking tot een speciale relatie die zou bestaan tussen de weermacht en het staatshoofd. Prins herleidt die problematiek, op basis van zorgvuldig historisch onderzoek, tot de vaagheid en gemakzucht van enkele voor de grondwetsherziening van 1848 verantwoordelijke personen. Die waren er oorzaak van dat de grondwet van 1848 tot 1983 de term ‘onschendbaar’ zowel met betrekking tot de Koning als met betrekking tot de wetten gebruikte, terwijl de betekenis van die term zowel in het ene als het andere geval onduidelijk, maar in elk geval onderling zeer verschillend was. De officieren moesten met de troonsbestijging van Willem III in 1849 opnieuw worden beëdigd. Dat leidde tot een conflict, toen door een hunner na-

9. Mens en Staat, Inaugurele oratie 1954, blz. 13.

10. Idem blz. 11.

dere toelichting werd gevraagd op de strekking van de eed, waarmede zowel trouw aan de Koning als gehoorzaamheid aan de wetten werd beloofd. Die officier, de tweede luitenant Stieltjes, werd daarop ongevraagd oneervol onslag verleend. Prins beschrijft zorgvuldig niet alleen de gebeurtenissen op zichzelf, maar ook de persoonlijkheid en wederwaardigheden van een aantal direct betrokkenen, voor de betreffende luitenant tenslotte uitlopend op een ere-doctoraat en het lidmaatschap van de Koninklijke Akademie, maar niet op herstel in het officiers-ambt. Zulk een onderzoek lijkt gericht op een, zij het kleurig, détail en bovendien meer historisch dan juridisch. Maar dat is schijn. De ontwikkeling van de juridische uitleg van een fundamentele grondwettelijke bepaling wordt door Prins nagegaan in direct verband met de lotgevallen van een man, wiens levensloop rechtstreeks door die interpretatie is beïnvloed, en vervolgens gesteld in algemeen kader. Zulk een wijze van behandeling kan alleen vruchtbaar geschieden door een auteur die niet slechts, en zelfs niet in de eerste plaats, rechtshistoricus is, maar zowel jurist als historicus.

Prins heeft nimmer een proefschrift geschreven. De grote verscheidenheid van de door hem in zijn geschriften behandelde onderwerpen zou het misverstand kunnen wekken dat hij het meer in de veelheid dan de diepte zocht. Wie van zijn werk kennis neemt weet dat het tegendeel het geval is. Juridisch zowel als geschiedkundig voldeed zijn werk aan de eis die aan elk wetenschappelijk onderzoek moet worden gesteld: grondig onderzoek van de bronnen en zorgvuldig gebruik maken daarvan. Zijn geheel eigen visie voegt daaraan echter een dimensie toe: recht en menselijk handelen worden voor hem als onlosmakelijk met elkaar verbonden behandeld. Zijn annotaties op jurisprudentie, jarenlang verzorgd zowel in *Ars Aequi* als in de Nederlandse Jurisprudentie, getuigen mede zowel van het een als van het ander.

De aard van het voorwerp van zijn belangstelling, namelijk de mens in zijn historische omgeving, bracht hem als jurist en historicus tevens op het spoor van veel situaties die aan de aandacht van anderen ontsnapten. Soms betrof zijn onderwerp een actuele rechtsvraag, een andermaal een historisch gebeuren. Maar de behandeling wordt steeds gekenmerkt door aandacht zowel voor wat men zou kunnen noemen, de mens *achter* de wet, als voor de mens *onder* de wet.

Een groot aantal artikelen in het blad 'Het Personeel Statuut' legt van die benadering evenzeer getuigenis af, als zijn Themis-artikelen over het grensgebied van bestuursrecht en strafrecht.¹¹

Deze belangstelling ligt ook ten grondslag aan zijn genealogisch werk, een terrein dat hem in latere jaren wellicht het meest boeide. Reeds in 1935 verscheen van zijn hand in de Nieuwe Rotterdamse Courant een artikel over afstamming van Europese families in Indië,¹² maar zijn belangrijkste werk op dit gebied dateert van later jaren en vindt een hoogtepunt in zijn bijdragen aan het grote verzamelwerk 'Geschichte der Grafen von Limburg Stirum', en wel de hoofdstukken over de Grafen von der Marck, over de Grafen von Limburg und Bronckhorst en over de Grafen von Limburg Stirum bis heute. Het is werk dat ver uitstijgt boven de beschrijving van de geschiedenis van een geslacht en vormt een monument voor de schrijver ervan, als jurist en als historicus.

11. R.M. Themis, 1958, blz. 133 v.v. en 227 v.v.

12. NRC, 17 november 1935.

Prins heeft ongetwijfeld ook voor zijn naaste omgeving veel betekend. In dit levensbericht moest uiteraard de nadruk worden gelegd op zijn wetenschappelijke werk, dat èn door kennis – hij was typisch óók geleerde – èn door de oorspronkelijke en persoonlijke visie en vormgeving, een niet weg te denken bestanddeel vormt van het nederlands cultuurbezit en van de academische traditie waarmee hij zich zozeer verbonden wist.